

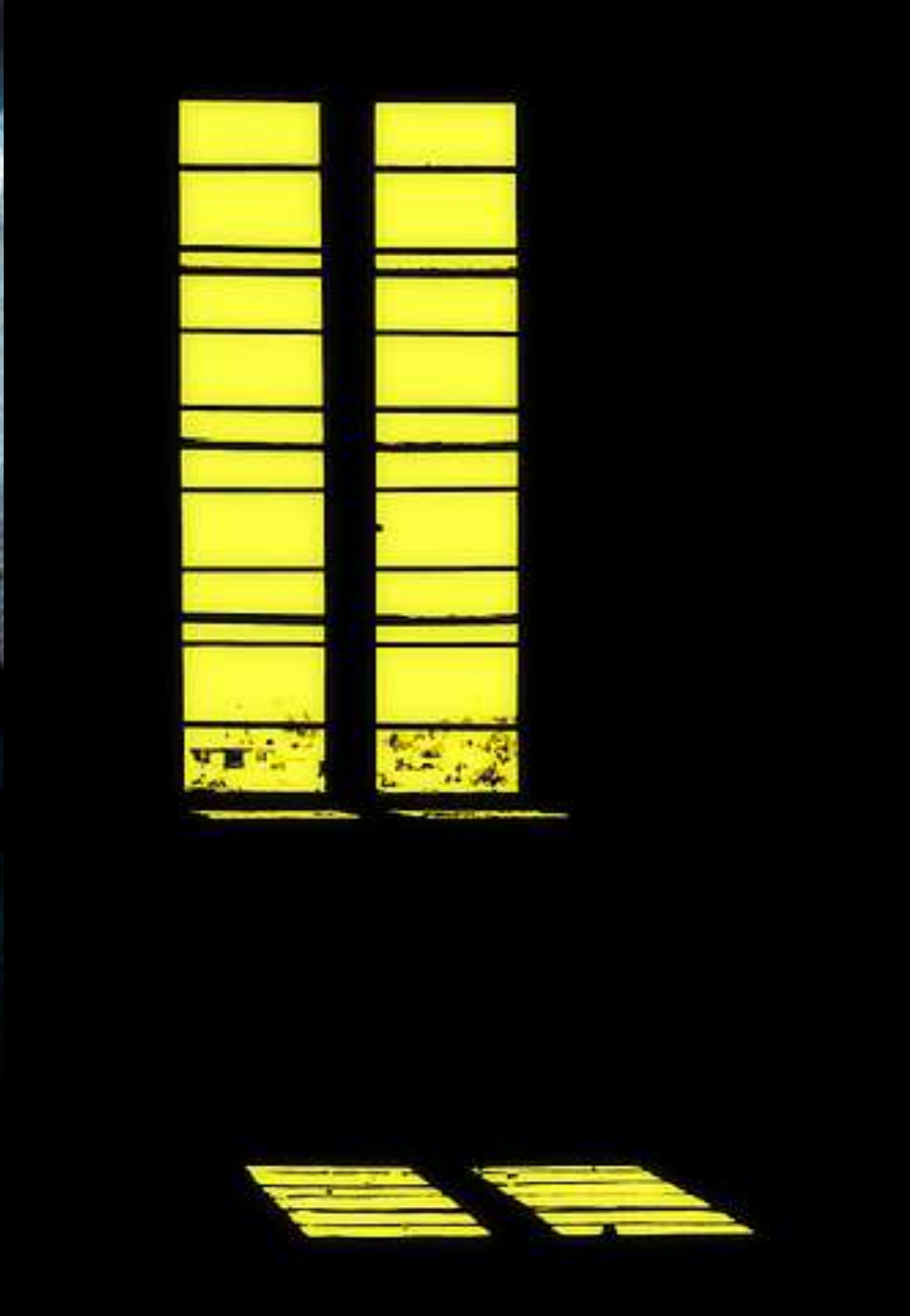
Απολείπει ο Θεός Αυτώνιου

Κ. Π. Καβάφης

πρόταση για διδασκαλία
του ποιήματος

Επιμέλεια: Σπύρος Αντωνέλλος
Ε.Μ.Ε.

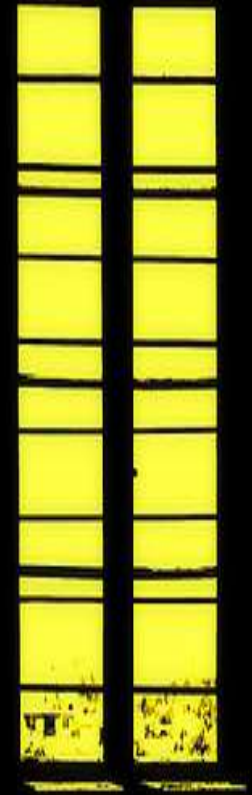

Απολείπειν ο θεός Αντώνιον

Σαν έξαφνα, ώρα μεσάνυχτ', ακουσθεί
αόρατος θίασος να περνά
με μουσικές εξαίσιες, με φωνές—
την τύχη σου που ενδίδει πια, τα έργα σου
που απέτυχαν, τα σχέδια της ζωής σου
που βγήκαν όλα πλάνες, μη ανωφέλετα θρηνήσεις.
Σαν έτοιμος από καιρό, σα θαρραλέος,
αποχαιρέτα την, την Αλεξάνδρεια που φεύγει.
Προ πάντων να μη γελασθείς, μην πεις πως ήταν
ένα όνειρο, πως απατήθηκεν η ακοή σου·
μάταιες ελπίδες τέτοιες μην καταδεχθείς.
Σαν έτοιμος από καιρό, σα θαρραλέος,
σαν που ταιριάζει σε που αξιώθηκες μια τέτοια πόλι,
πλησίασε σταθερά προς το παράθυρο,
κι άκουσε με συγκίνησιν, αλλ' όχι
με των δειλών τα παρακάλια και παράπτονα,
ως τελευταία απόλαυσι τους ήχους,
τα εξαίσια όργανα του μυστικού θιάσου,
κι αποχαιρέτα την, την Αλεξάνδρεια που χάνεις.

(Από τα *Ποιήματα 1897-1933*, Ίκαρος 1984)

α. Στόχοι:

Οι μαθητές στο τέλος της ενότητας να είναι σε θέση:

- Να γνωρίζουν το περιεχόμενο και το γενικό νόημα του ποιήματος.
- Να αποκωδικοποιούν τα σύμβολα και τα διαχρονικά μηνύματά του.
- Να διαπιστώσουν τον προτρεπτικό/παραινετικό χαρακτήρα της καβαφικής ποίησης μελετώντας το συγκεκριμένο ποίημα, με τη χρήση του β'ενικού προσώπου και να εντοπίζουν τα βασικά γνωρίσματα της καβαφικής ποιητικής (διδασκισμός/ λιτή και ιδιότυπη γλώσσα/στιχουργική ελευθερία/ σκεπτικισμός).
- Να ασκηθούν στη συνανάγνωση και στη διεκπεραίωση εργασιών μέσα από τη μελέτη και άλλων ποιημάτων του Κ.Π.Καβάφη.
- Να απολαύσουν το κείμενο και να είναι σε θέση να αξιολογούν τις αρετές του.

β. Πορεία διδασκαλίας

1^η διδακτική περίοδος

1. Δημιουργία κλίματος δεκτικότητας:

- Μουσική υπόκρουση και προβολή εικόνων σχετικών με τη θεματική του ποιήματος. Σενάριο/Πρόβλεψη (διαφ.2,3,4).

- Ανάγνωση του ποιήματος από τον διδάσκοντα ή ομαδική απαγγελία (θεατρικό αναλόγιο).

- Πρώτες σκέψεις των μαθητών: Συμφωνία των χρωμάτων και των ήχων.

- Το νοηματικό πλαίσιο του ποιήματος με τη μέθοδο της «σκυταλοδρομίας».

- Προβολή εικόνων σχετικών με τον δημιουργό ή και της ταινίας «**Το σπίτι του Κ.Π.Καβάφη**», παραγωγής Παιδαγωγικού Ινστιτούτου Κύπρου.

Ανάθεση εργασίας για τα σπίτι: Να γράψετε διήγημα με αφορμή το ποίημα που γνωρίσατε σήμερα (250-300 λέξεις).

Το θεματικό υπόβαθρο:

Από πού αντλείται και σε τι αναφέρεται ο τίτλος του ποιήματος;

Σε ποιο ιστορικό γεγονός αναφέρεται το ποίημα;

«Εν ταύτη τη νυκτί, μεσούσης σχεδόν, εν ησυχία και κατηφεία της πόλεως δια φόβον και προσδοκίαν του μέλλοντος ούσης, αιφνίδιον οργάνων τε παντοδαπών εμμελείς τινας φωνάς ακουσθήναι και βοήν όχλου μετά ευασμών και πηδήσεων σατυρικών, ώσπερ θιάσου τινός ουκ αθορύβως εξελαύνοντος είναι δια την ορμήν ομού τι διά της πόλεως μέσης επί την πύλην έξω την τετραμμένην προς τους πολεμίους και ταύτην τον θόρυβον εκπεσείν πλείστον γενόμενον. Εδόκει δε τοις αναλογιζομένοις το σημείον απολείπειν ο θεός Αντώνιον, ω μάλιστα συνεξομοιών και συνοικειών εαυτόν διετέλεσεν»

Plutarch's Lives, *Antony*(75), Λονδίνο XI,
Heinemann 1959,308

2^η διδακτική περίοδος

Ανάλυση του ποιήματος

- Ανακοίνωση της εργασίας των μαθητών και αξιολόγηση των απαντήσεων.
- Στην ανάλυση θα καλυφθούν οι ακόλουθοι θεματικοί άξονες:
 - * Η υποβλητικότητα του ποιήματος και το πώς αυτή επιτυγχάνεται.
 - * Η θεατρικότητα
 - * Τα σύμβολα
 - * Η μεταβλητότητα της τύχης
 - * Η αξιοπρέπεια μπροστά στη συμφορά
 - * Η στάση επιφυλακής και ετοιμότητας
 - * Η συμφιλίωση με την αναγκαιότητα
 - * Η αισθητική απόλαυση της κάθε στιγμής
 - * Η ευγνωμοσύνη για όσα πρόσφερε η ζωή στον καθένα από μας.

3^η διδακτική περίοδος

Εργαστηριακή ενασχόληση

- Οι μαθητές κατανέμονται σε ομάδες και βρίσκουν θεματικές και εκφραστικές αντιστοιχίες με άλλα ποιήματα του Κ.Π.Καβάφη, όπως:
 - «**Το τέλος του Αντωνίου**»
 - «**Μάρτιαι Ειδοί**»
 - «**Τρώες**»
 - «**Τελειωμένα**»
- Προβολή της ταινίας «Κ.Π.Καβάφης: Εγκλεισμός και Παγίδευση», παραγωγή Παιδαγωγικού Ινστιτούτου Κύπρου.

Είδος: Διδακτικό - Φιλοσοφικό ποίημα (το έντονα προτρεπτικό ύφος και η διδακτική διάθεση ...το απομακρύνουν από την ιστορική του διάσταση και το προσεγγίζουν στην κατηγορία των φιλοσοφικών-διδακτικών ποιημάτων) (Ο Σχολικός Καβάφης, εκδ. Δελφοί, Αθήνα 1994, σ.281)

Στόχος του ποιητή: «Ο Καβάφης δεν εζήτησε να μετουσιώσει ποιητικά τα μεγάλα πρόσωπα και τα μεγάλα γεγονότα της ελληνικής ιστορίας. Έκανε την αντίθετη δουλειά. Ζήτησε να αναστήσει και τα πιο άγνωστα πρόσωπα ...στην πορεία του ιστορικού γίνεσθαι. Και τα έκανε σύμβολα της σκοτεινής ζωής που υπάρχει παντού και πάντα κατά έναν τρόπο ανάλογο. Τους έδωσε σημασία όχι ηρωική, αλλά ανθρώπινη. Γι' αυτό και διάλεξε τα θέματά του από την εποχή της παρακμής – θέματα φθοράς και ματαιότητας της ζωής και της σκέψης. Κι όσα πρόσωπα και πράγματα είχανε καθεαυτά κάποια ιστορική σημασία, τα «ερμήνευσε» διαφορετικά απ' ό,τι η «επίσημη» ιστορία τα ερμηνεύει».

Δομή: Το ποίημα χωρίζεται σε δύο μέρη:

- το **πρώτο** εισάγει το θέμα της ήττας και του αναπόφευκτου τέλους που έρχεται μοιραία.
- το **δεύτερο** μέρος αναπτύσσει το μοτίβο μιας ψύχραιμης αποδοχής των γεγονότων, χωρίς παρακλητικές ικεσίες και αυταπάτες.

Αφηγηματική τεχνική: Ο αφηγητής είναι παρών στο δωμάτιο του ήρωά του.

Είναι παντογνώστης, ένα alter ego του ήρωα που πλησιάζει το τέλος του. Με αμεσότητα και ρεαλισμό απευθύνεται στο β'ενικό πρόσωπο στον ήρωα και στον αναγνώστη.

Σαν έξαφνα, ώρα μεσάνυχτ', ακουσθαι
αόρατος θίασος να περνά
με μουσικές εξαισίες, με φωνές—
την τύχη σου που ενδίδει πια, τα έργα σου
που απέτυχαν, τα σχέδια της ζωής σου
που βγήκαν όλα πλάνες, μη ανωφέλετα θρηνήσεις.

Έναρξη: In media res

Ώρα μεσάνυχτα: Το τέλος και η αρχή
μυστηριακή ατμόσφαιρα,
υποβλητικότητα.

Πρόσωπα: Ο εξαιρετικός αλλά
αποτυχημένος ήρωας που
συνειδητοποιεί το τέλος του και ο
αφηγητής.

Αόρατος θίασος: σουρεαλισμός/ο
πρότερος λαμπρός αλλά
αποτυχημένος βίος.

α' προτροπή: αχρείαστος ο θρήνος για
το επερχόμενο τέλος.

Ενδείξεις του τέλους/ της ήττας: το
πέρασμα του πρότερου βίου με τη
μορφή θιάσου/ η μουσική/ η τύχη
που ενδίδει/ τα έργα που
απέτυχαν/τα σχέδια της ζωής ήταν
μάταια.

Αισθήσεις: όραση / ακοή

**Σαν έτοιμος από καιρό, σα θαρραλέος,
αποχαιρέτα την, την Αλεξάνδρεια που φεύγει.**

β' προτροπή:

- **αποχαιρέτα την Αλεξάνδρεια**

(«συμβολίζει τη ζωή του καθενός που έπεσε από τα μεγάλα όνειρά του και γκρεμίστηκε και το ποίημα είναι ακριβώς στο λεπτό που σημαίνει το γκρέμισμα ή ακριβώς πάνω στο γκρέμισμα, τόσο όσο χρειάζεται για να συνειδητοποιήσει η ψυχή τι μεγαλεία είχε και τι έχασε... Το ποίημα είναι ένα ηρωικό μέσα στην πτώση του ποίημα», Ο. Βότση, «Λίγα για τον Καβάφη», «Μέρες του ποιητή Κ.Π.Καβάφη, «Πενήντα Χρόνια από το θάνατό του», Τετράδια Ευθύνης 19, Αθήνα 1983, σ. 32.

- **με ετοιμότητα / θάρρος**

Κατάσταση: **φεύγει η ζωή**, επομένως δεν υπάρχει επιστροφή.

Προ πάντων να μη γελασθείς, μην πεις πως ήταν
ένα όνειρο, πως απατήθηκεν η ακοή σου ·
μάταιες ελπίδες τέτοιες μην καταδεχθείς.

Υ' προτροπή:

- Μην γελασθείς, μην πεις πως ήταν ένα όνειρο, πως απατήθηκεν η ακοή σου, μην καταδεχθείς μάταιες ελπίδες = η στωική στάση μπροστά στο τέλος, αξιόπρεπη αποδοχή της ήττας.

«Η ήττα δεν μπορούσε να εκφρασθεί με πιο υψηλό και συγκινημένο τρόπο όσο στο ποίημα αυτό... Το αίσθημα της ήττας είναι τυλιγμένο σε μια μουσική αχλύ, μ' έναν πέπλο εντονότατης συγκίνησης που πάει να σπάσει. Με τέχνη υψηλή και οδυνηρή βίωση, με τι μυθικό τρόπο εκφράζει εδώ ο Καβάφης τη ζωή και τις υπέρτατες προσπάθειες του ανθρώπου!...», Ο. Βότση, ό.π.

Κωνσταντίνος Καβάφης.

Νέος, φιλόφωνος τοῖς τρόποις, πλήρης σφρίγγου καὶ ζωῆς, μὴ ἀπειρον ποιητικὴν τόλμην, ἄνθρωπος τοῦ κόσμου, λογογράφος, εἶναι εἰς ἓκ τῶν συμπαθιστάτων Ἀλεξανδρινῶν φιλολόγων. Ἐγεννήθη ἐν Ἀλεξανδρίᾳ ὅπου καὶ διακίμει, εἶναι πλήρης εὐφυΐας καὶ ἔρωτος πρὸς τὰ γράμματα, κατέγεινε δὲ μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας εἰς παντοδαπὰς γνώσεις γλωσσῶν κ. λ. π. γεινόμενος οὕτω ἐγκυκλοπαιδικώτατος.

Τὰ ποιήματά του ἀρίστην καὶ ἐκτιμῶνται πολὺ. Πλείστα ἰδημοσιεύθησαν εἰς διάφορα περιοδικὰ συγγράμματα Ἀθηνῶν ὡς καὶ ἐν τῷ περιοδικῷ μας ὁ «Κόσμος» καὶ ἐν τῷ περυσινῷ ἡμερολογίῳ μας. Τὸ ὄφος του εἶναι ρέον καὶ σθεναρὸν.

- Φωτογραφία και βιογραφικό σημείωμα του Καβάφη από το "Ημερολόγιον 1899" του Δρακόπουλου.

**Σαν έτοιμος από καιρό, σα θαρραλέος,
σαν που ταιριάζει σε που αξιώθηκες μια τέτοια πόλι,
πλησίασε σταθερά προς το παράθυρο,**

δ' προτροπή:

■ Πλησίασε σταθερά προς το παράθυρο

«Το παράθυρο λειτουργεί εδώ ως οθόνη στην οποία θα «προβληθεί» η ζωή που φεύγει, ενώ ο ήρωας θεωρούσε τους τέσσερις τοίχους της κάμαράς του ασφαλές καταφύγιο. Είναι αυτό που συνδέει τον εγκλεισμένο με το **έξω**. Έτσι, η ασφάλεια του **μέσα** χώρου απειλείται από αυτά που θα δει ο ήρωας πλησιάζοντας το παράθυρο. Συνειδητοποιεί πως η αυτοπαγίδευση, ο ηθελημένος εγκλεισμός δεν του πρόσφεραν την προστασία που ανέμενε».

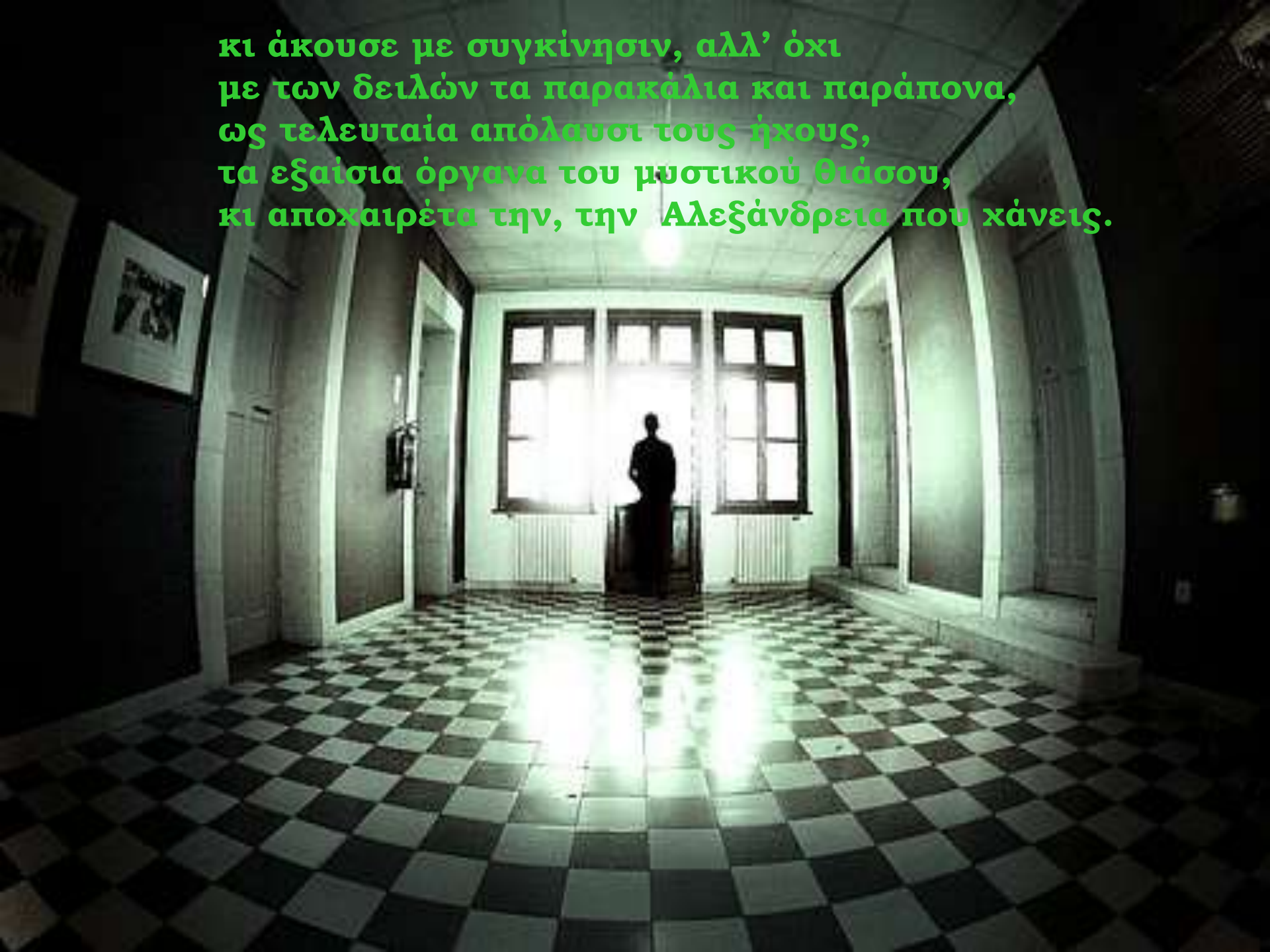
Σ. Αντωνέλλος, «Καβαφικές Κάμαρες, Εγκλεισμός και Παγίδευση»,
Λευκωσία 2003, σ. 45.

-
- Το υπνοδωμάτιο του Καβάφη στο σπίτι της οδού Λέψιους 10.

κι άκουσε με συγκίνησιν, αλλ' όχι
με των δειλών τα παρακάλια και παράπονα,
ως τελευταία απόλαυσι τους ήχους,
τα εξάισια όργανα του μυστικού θιάσου,
κι αποχαιρέτα την, την Αλεξάνδρεια που χάνεις.

ε' προτροπή:

- Μπορείς να συγκινηθείς, είναι ανθρώπινο.
- Όχι παρακάλια και παράπονα για επιβράδυνση του τέλους.
- Δες όσα αξιώθηκαν να ζήσεις.
- Αποχαιρέτα τη ζωή που χάνεις.

«Η κίνηση του ήρωα προς το παράθυρο έχει, όπως και όλο το ποίημα, έντονη θεατρικότητα. Μοιάζει με το βηματισμό του μελλοθάνατου προς το ικρίωμα. Οι παραινέσεις τελειώνουν και η συναισθηματική φόρτιση του έγκλειστου πρέπει να είναι μετρημένη. Απαιτείται ψύχραιμη αποδοχή του τέλους και δύναμη ψυχής για να αποχαιρετήσει την υψηλή ζωή που του δόθηκε η ευκαιρία να ζήσει».

Σ. Αντωνέλλος, ό.π.

Κ. Π. Καβάφης

«Για τον Καβάφη, πάντως, η Αλεξάνδρεια είναι ένα πλάσμα αγαπημένο... Ο Καβάφης αγάπησε με πάθος τούτη τη μεγάλη πολιτεία, την πολυτάραχη και πολυθόρυβη, την πλούσια και φτωχή, την τόσο απασχολημένη από τις δουλειές και τις απολαύσεις της, ώστε να μην προλαβαίνει να συλλογιστεί το κονιορτοποιημένο παρελθόν της... Τούτος ο αστός (ο Καβάφης)...εκεί αξιώθηκε, με τον τρόπο του, τη δική του «αμίμητη» ζωή. Ο εαυτός του είναι τον οποίο παραινεί διαμέσου του Αντωνίου».

Μ. Γιουρσενάρ, «Κριτική παρουσίαση του Κ.Π.Καβάφη», μτφρ. Γ.Π.Σαββίδη, εκδ. Χατζηνικολή, σσ. 43-46.

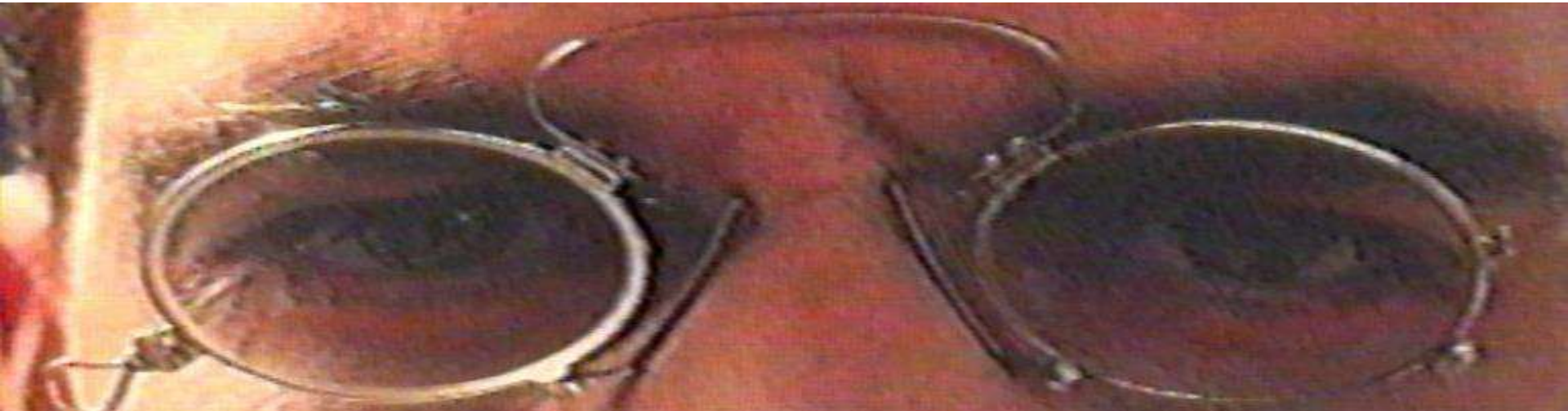
Θέματα για συζήτηση:

Πώς σχετίζεται στο ποίημα ο θεός με τον αόρατο θίασο και την Αλεξάνδρεια;

1. «Κι ως ένα σημείο αυτήν ακριβώς τη θεϊκή ιδιότητα της Αλεξάνδρειας είχε κατά νου ο Καβάφης στο «Απολείπειν ο θεός Αντώνιον», όταν έβαλε την ίδια την πόλη στη θέση του Διόνυσου του Πλούταρχου και του Ηρακλή και του Σαίξπηρ, σαν το θεό που εγκαταλείπει τον Αντώνιο τη στιγμή της έσχατης ήττας του στο Άκτιο, και δήλωσε την αποχώρηση του θεού με το άξαφνο πέραςμα του αόρατου μουσικού θιάσου. Το ποίημα αφήνει να εννοηθεί πως η Αλεξάνδρεια είχε πάντα τη θεϊκή δύναμη να συναρπάζει με ποιητικές συλλήψεις της ίδιας του νου των θνητών, ή έστω εκείνων που η πόλη τους θεωρεί άξιους να δεχτούν αυτό το θείο δώρο. Το δώρο όμως αυτό, όπως δίνεται, μπορεί και να παρθεί πίσω...»

Ed. Keely, «Η Καβαφική Αλεξάνδρεια», εκδ. Ίκαρος, Αθήνα 1996, σσ.17 και 42.

2. «Το «Απολείπειν ο θεός Αντώνιον» προβάλλει μια θεόμορφη εικόνα της Αλεξάνδρειας, που συχνά παίρνει τη θέση του Διονύσου σα θεότητα κυρίαρχη στον τελευταίο κόσμο του Αντωνίου, σαν το μεγαλύτερο δώρο που αξιώθηκε να γνωρίσει και συνάμα σαν η μεγαλύτερη απώλεια την ώρα της τελευταίας ήττας». Ed. Keely, ό.π.

3. «...ο Αντώνιος θαρρείς πως βλέπει να απομακρύνεται, όχι ο προστάτης θεός του όπως στον Πλούταρχο, αλλά η πολιτεία την οποία αγάπησε περισσότερο ίσως και από όσο την Κλεοπάτρα». Μ. Γιουρσενάρ, ό.π.

• Ποια είναι τα διαδοχικά στάδια που καλείται ο ήρωας του ποιήματος να περάσει για να φτάσει στο «τέλος», σύμφωνα με τις προτροπές του Κ.Π.Καβάφη;

- Ρεαλισμός, πεζολογία, αντιρομαντισμός είναι κάποια από τα χαρακτηριστικά της καβαφικής ποιητικής. Ποια από αυτά εντοπίσατε στο ποίημα; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας σχολιάζοντας συγκεκριμένους στίχους.
- «Η παντοκρατορία της ακοής στην ποίηση του Καβάφη είναι τέτοια ώστε κάθε ήχος, κάθε φωνή, κάθε άγνωστος ψίθυρος, αποκτούν ορατές διαστάσεις». Να δικαιολογήσετε τη θέση αυτή με αναφορές που θα κάνετε σε συγκεκριμένους στίχους του ποιήματος.
- Στην ποίηση του Κ. Π. Καβάφη, σημαντική θέση κατέχουν τα επίθετα. Να τα εντοπίσετε και να σχολιάσετε τη σημασία τους στο ποίημα «Απολείπειν ο θεός Αντώνιον».

Σύμφωνα με τον Ι.Μ.Παναγιωτόπουλο, τα επίθετα στο έργο του Κ.Π.Καβάφη χωρίζονται σε πέντε χώρους: του ωραίου, του υψηλού, του άσχημου, του ταπεινού και των χρωμάτων.

- Στο θέμα του νικημένου ανθρώπου ο Κ.Π.Καβάφης έδωσε μια άλλη διάσταση. Να σχολιάσετε τη θέση αυτή με αναφορές στο ποίημα.
- Ποια σημασία έχει για τον ποιητικό μύθο το γεγονός ότι ο άορατος θίασος ακούγεται να περνά «ώρα μεσάνυχτα»;
- Πώς φαντάζεστε τον χώρο στον οποίο βρίσκεται ο τραγικός ήρωας, καθώς διαδραματίζονται όλα όσα αναφέρονται στο ποίημα; Ποια είναι η συμβολική λειτουργία του παράθυρου;
- Πώς διαφοροποιεί το νόημα του ποιήματος η αντικατάσταση του ρήματος «φεύγει» (στ. 8) από το ρήμα «χάνεις» (στ.19);

Απολείπειν ο θεός Αντώνιον

Κ.Π.Καβάφης

Κ. Π. Καβάφης

- Προσπάθησε να αναζητήσεις πληροφορίες σχετικά με τον ποιητή Κ.Π. Καβάφη και το έργο του στο διαδίκτυο.
 - Αν ανοίξεις τον Internet Explorer και στο πεδίο "Διεύθυνση" (Address) πληκτρολογήσεις τη διεύθυνση μιας μηχανής αναζήτησης (π.χ. www.google.com.gr - www.alltheweb.com - www.altavista.com - www.yahoo.com - www.in.gr), όταν εμφανιστεί ο δικτυακός τόπος της μηχανής αναζήτησης, μπορείς στο πεδίο αναζήτησης να πληκτρολογήσεις το επίθετο του ποιητή.
 - Τα αποτελέσματα που θα σου επιστραφούν μπορεί να φτάνουν και τις 20 χιλιάδες (ανάλογα με τον όρο που πληκτρολόγησες στο πεδίο αναζήτησης, π.χ. "Καβάφης", "Cavafy", "Kavafy" ή "Kavafis").
-